

Віктор Атаманенко

ОПИСОВО-СТАТИСТИЧНІ ДЖЕРЕЛА З ПОЧАТКОВОЇ ІСТОРІЇ МІСТ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ВОЛИНИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.

У статті розглянуто інформативні можливості описово-статистичних документів Заславської волості першої половини XVII ст. як джерела вивчення історії міст регіону, створюваних із рубежа XVI – XVII ст. Звернуто увагу на аграрну складову занять міщан та її роль у розвитку господарства новозаснованих міст. Показано особливості фіксації свідчень про них у інвентарних описах Заславської волості.

Ключові слова: описово-статистичні документи, джерелознавство, урбанізаційний процес, характер міст.

Протягом першої половини XVI ст. на території Волині було започатковано цілий ряд суттєвих змін господарського та соціального характеру. У їх основі лежало, у тому числі, і формування та утвердження фільварково-панщинної системи [12, с. 82]. Цей процес протікав у першу чергу на селі, але не міг бути успішним без широкого урбанізаційного впливу. Це були два взаємопов'язані визначальні боки економічного та соціального розвитку українських земель протягом тривалого періоду XVI – першої половини XVII ст. Нерівномірність розвитку фільваркового господарства в різних частинах Волині мала причинами низку чинників географічного характеру, але також – рівень розвитку міст та міського господарства як носіїв та символу товарно-грошових відносин. Незважаючи на досить значну кількість досліджень, присвячених українському ранньоновому часу, окремі регіони, проблемні аспекти, джерельні комплекси залишаються вивченими недостатньо. Таким можна вважати Заславську волость, а саме – розвиток господарських структур та структури господарства, фільваркової системи, залюднення, урбанізаційні процеси в регіоні протягом першої половини XVII ст., рівень аграризації та розвиток ремесла і торгівлі в міських поселеннях. Не останнім є і стан джерельного забезпечення досліджуваної проблеми. На Заславщині від першої половини XVII ст. зберігся значний джерельний комплекс, який включає в себе достатньо регулярно створювані документи описово-статистичного характеру. Саме на цей час припадає й активізація соціальних та економічних процесів на території родового гнізда кн. Заславських.

Історія Заславщини знайшла відображення в матеріалах цілого ряду конференцій [9; 10; 18; 21] та відбиття в наукових опрацюваннях окремих джерелознавчих аспектів проблеми [6; 7; 8; 15; 16]. На сьогодні в доробку дослідників є також спроби археографічного освоєння джерел з історії міст Заславщини (Славута, Шепетівка) та сусідніх маєткових комплексів (володінь кн. Я. Острозького) [3; 4; 19; 22].

Розвиток містобудування в приватних маєтностях був пов'язаний із загальним станом латифундій, рівнем їх залюднення та загосподарення. Для південно-східної Волині, як і для Заславської волості, показники останніх були на 70 – поч. 80-тих рр. XVI ст. дуже низькими [29, с. 85–86]. Впливало на це не тільки уповільнення в економічному розвитку порівняно з іншими регіонами Волині, яке певною мірою було пов'язане не в останню чергу з віддаленістю від орієнтованих на Балтику транспортних торговельних комунікацій. Відставання в рівні загосподарення не могло не бути пов'язаним і з найбільш спустошливим характером саме для південно-східної Волині татарських нападів, черговий пік яких припадає саме на другу половину 70-х рр. XVI ст. [1]. Не можна не вказати й на вплив природних чинників: значна частина (північна, «bóg tylko, ruszcza» [29, с. 86]) Заславської, а також сусідні місцевості Острозької та Полонської, волості знаходилася на території т. зв. Малого Полісся, яке й у першій половині XVII ст. було слабо заселене. Але з іншого боку, саме ця природна межа була зручною для створення міських поселень [4, с. 22]. Прискорення урбанізаційного процесу на території південно-східної Волині в останній третині XVI ст. мало зачепило володіння кн. Заславських. У подальшому він пригальмовується в усьому регіоні, а в останніх, навпаки, активізується [14, 85–86, 88]. Переважно но-

возасновувани в регіоні міські поселення не забезпечені описово-статистичними джерелами, які дають можливість розглядати характеристики таких міст. Винятком знову є Заславська волость. Відтак, постає завдання на прикладі останньої подати особливості розвитку таких поселень.

Процес утвердження фільваркової системи та розвиток товарно-грошових відносин, головним осередком були саме міста, сприяв поширенню господарського обліку та пов'язаних із ним документів. У результаті цього з середини XVI ст. помітно зростає кількість джерел описово-статистичного характеру. Склад джерел описово-статистичного характеру, у яких відображено Заславську волость узгоджується з цілим рядом інших значних латифундій Волині і представлений документами як державного, так і доменіального походження [2]. Але на початку XVII ст. стан джерельної бази в окремих латифундіях Волині змінюється. Порівняно з іншими волинськими латифундіями першої половини XVII ст. для Заславщини характерне досить добре забезпечення достатньо регулярно створюваними джерелами описово-статистичного характеру доменіального походження. Для попереднього ж періоду – це тільки поборові реєстри 70–80-х рр. XVII ст., які представляли державний фіскальний облік, та інвентар 1579 р. [13, с. 82; 29]. Переважна більшість документів писані польською мовою, але є й руськомовні описи [24].

Для першої половини XVII ст. міста Заславщини описано вкрай нерівномірно. Так, найкраще представлені в інвентарях головні центри – Старий та Новий Заслав, а частота описання інших міських поселень помітно нижча. Незважаючи на досить репрезентативну джерельну базу, міста Заславщини характеризувалися дуже рідко і лише побіжно та ілюстративно [20]. Описи новозасновуваних міських поселень представлені в інвентарях лише в поодиноких випадках. Так, Шепетівка як містечко Заславської волості фігурує в інвентарях 1624 та 1624 рр., Шепетівка, Славутина і Ташків – в інвентарі 1637 р. Дослідники наводять також свідчення по Славутині, віднесені до 1634 р. [22]. Але Заславська волость знала і інші містозасновні ініціативи. Протягом першої половини XVI ст. на території південно-східної Волині виникло всього кілька нових міст [14, с. 69–73], натомість у другій половині століття на території Заславщини з'являються міста Білогородка (1570 р., можливо, й раніше), Судилків (1570 р.), Новий Заслав (1579 р.) та Красний Корчик (1596 р.) [14, с. 77; 82; 84]. Протягом першої половини XVII ст. тут виникають ще три міста – Шепетівка (1619 р.), Славутина (Славути) та Ташків (1633 р.) [14, с. 86–87; 21; с. 20–28]. Знає Заславська волость протягом кінця XVI – першої половини XVII ст. і не зовсім вдалі містозасновні ініціативи – Городище та Закриниче. Так, перше, як містечко у володіннях Т. Хом'яка, згадується вперше ще в 1571 р., а в останнє, як маєтність кн. Заславських у 1625 р. [14, с. 77–78] Можливо, у цьому випадку йдеться про різні поселення, оскільки Хом'яки володіли Городищем, але вже в якості поселення сільського, і в 1629 р., коли поселення під такою ж назвою знаходилося й у складі Заславської волості [3, с. 95; 108]. У той же час, чиншовий реєстр Заславщини 1618 р. знає Волю Городище, яка, скоріш за все, й одержала на незначний час міський статус [24, с. 11]. У володіннях Острозьких тільки під 1599 р. згадується містечко Закриниче [14, с. 84–85]. Натомість у інвентарі Заславщини 1625 р. фіксувалося містечко Закриниче, яке за кількістю та характером населення було поселенням сільським [25, с. 91]. Подимний реєстр 1629 р. знає Закриниче як село з більшою кількістю населення [4, с. 94]. Можливо, ці невдалі містозасновні спроби привели, у тому числі, й до локації згодом Ташкова та Славутини.

Описово-статистичні джерела з історії Заславської волості містять усі загальні для цієї групи джерел ознаки та характеристики. Однак існує цілий ряд аспектів, які в інвентарях та реєстрах інших латифундій досліджуваного часу відсутні. Такими, перш за все, є відображення локаційної діяльності власників на її правовому рівні, фіксація демографічних показників (хоча й не в усій повноті) та наявність інформативніших свідчень щодо аграрної складової міст. Заслав (Старий) був одним із найдавніших міст регіону та головним осередком кн. Заславських. Тому його описання є практично в кожному з описів волості. Поділ волості між синами кн. Януша Заславського Янушем та Михайлом не міг не мати наслідком творення нових адміністративних осередків та розростання міста, але, як це часто було зі старими волинськими містами, його форма (розмір, площа, прив'язка до ландшафту), очевидно, вимагали розбудови за поширеними та домінуючими в таких випадках зразками – у вигляді «нового міста». У багатьох випадках останні зростали інтенсивніше порівняно зі своїми «старими» центрами. Загальні дані для міст всієї Волині містяться в подимному реєстрі 1629 р. З усієї сукупності джерел державного статистичного характеру найчастіше дослідники використовують узагальнені документи державного фіскального обліку – сумаріуші (сумарії) побору, подимний реєстр 1629 р. Попередня податкова – поборовна – традиція для Волині XVII ст. практично не збереглася. Тому згідно з

тарифом 1629 р. в Новому Заславі димів було більше, ніж у Старому майже в півтора рази [4, с. 93; 95]. Протягом першої половини XVII ст. кількість міст Заславщини практично подвоїлася, але Білогородка, Шепетівка, Славути та Ташків були невеликими за розміром поселеннями. Так, на 1629 р. виділявся за розмірами Новий Заслав (508 димів), далі близькими за характеристиками були Заслав Старий та Красний Корець (367 та 331 дим), а решта мали помітно меншу кількість мешканців (Білогородка та Шепетівка відповідно 119, 128 димів) [4, с. 93–96]. Проблема класифікації середньовічних та ранньомодерних міст була і досі залишається предметом обговорення науковців. І до сьогодні в історичній літературі немає загальноприйнятої відповіді на питання, яке поселення, за якими ознаками і критеріями слід вважати містом, а яке містечком. Під час класифікації міських поселень виділяють або чотири групи міст: найбільші, великі міста (понад 500 будинків), менші міста (понад 300 будинків) та містечка (до 300 будинків) або три: поселення до 150 будинків, міста – понад 250, а від 150 до 250 – перехідна форма або малі міста – до 200 будинків, середні міста – 200–700 будинків, великі міста – більше 700 будинків, або дві: поселення, які налічували до 500 будинків – містечка, понад 500 – міста [13, с. 22–23]. Таким чином, на цей час, через десять років після заснування, Шепетівка була незначним міським поселенням. Її стан як такого підтверджується й зазначеною О. Барановичем цитати з подимного реєстру про те, що в містечку «жадних гандлів нема» [4, с. 94, прим. 5].

Міста Заславщини демонструють спосіб заснування, поширений і в практиці інших волинських магнатів, але не завжди підтверджуваний конкретними вказівками документів. Вони створювалися за привілеями власників, у цьому випадку – кн. Заславських, із наданням пільг та термінів їх дії, визначенням торгів та ярмарків, наданням магдебурзького права тощо. І лише згодом одержувався королівський привілей, який підтверджував локацію та магдебурзьке право. Причому, найпізніше засновані міські поселення Славути та Ташків такого державного підтвердження, скоріше за все, не одержували в розглядуваний період, оскільки визначений на їх розбудову термін у двадцять років [14, с. 87] завершувався вже в час, коли тривала Національно-визвольна війна і більшість міст за різними показниками такими вже навряд чи були (копії листів на осадження цих міст було включено до тексту інвентаря 1637 р. [27, s. 51; 59]). Усі ці ініціативи належали кн. Ю. Заславському (були підтверджені кн. В.-Д. Заславським), у результаті чого в його Новозаславській волості було сконцентровано переважну більшість міст Заславщини (крім Старого Заслава та Білогородки). Зважаючи на те, що саме на територію Новозаславської волості припадав основний масив Малого Полісся, можна говорити про зворотній вплив міст на розширення сільської мережі. У структурі Новозаславської волості існували також безміські ключі, а відтак – потенційні можливості подальшого збільшення числа міст, як, наприклад, Дяківський, Теліжинський, Новосельський, Вербовецький, Волковський, Менківський, Жуківський ключі, виділені в окремі господарські комплекси волості.

Подимний реєстр 1629 р. використовується для вивчення різноманітних проблем історії Волині. Натомість свідчення інвентарів Заславської волості, окремі з яких містять і описання новостворюваних міських поселень, залучаються до досліджень нечасто. Вони представлені всього в кількох інвентарях всієї Заславської волості – 1624, 1625, 1634 та 1637 рр., а також в інвентарях Шепетівки та ключа 1643 та 1644 рр. Залежно від завдань, які стояли перед укладачами цих документів, вони відмінно, під різними кутами відображають населення міст. Поборовий реєстр, спрямований на відображення податкових категорій насправді першочергову увагу зосереджує на земельних наділах міщан, різні категорії яких також фіксує. Натомість у цьому випадку складніше виявити торгові та ремісничі категорії населення [28].

Перший з інвентарів, де міститься опис Шепетівки, відображає десяткову систему організації міщан. Таких десятків, названих за ім'ям десятника, на цей час у місті було шість: Проциків, Федьків (десятник Кузьма), Стецьків, Петрів, Андріїв та Федорів. Кількість міщан у кожному з десятків могла бути і бувала різною. У Шепетівці вона коливалася від 14 до 23. Загальна ж кількість будинків, власники яких зазначені в інвентарі, дорівнювала 120. Значна частина шепетівських міщан не мала у своєму користуванні земельних наділів – 48 (40%). У цілому, для новозаснованих волинських міст було характерним використання значною кількістю міщан землі, продукція від обробітку якої могла використовуватися й для продажу під час торгів та ярмарків. Але таких Шепетівка, очевидно, ще не мала, через що в подимному реєстрі й було зазначено про відсутність «гандлю». Загалом у користуванні шепетівських міщан знаходилося 42 волоки землі, а більш поширеним був наділ у півволоки. Для порівняння, більше половини старозаславських міщан користувалися землею, поєднуючи сільськогосподарські заняття з сучасно

міськими. У той же час, виключно з користування землею платили 60% міщан, які мали у своєму розпорядженні ті чи інші земельні наділи (40% таких міщан поєднували службу, ремесло та торгівлю з землеробством). Міщани користувалися 64,25 волоками землі, тобто на одного міщанина припадало близько 6 моргів. Не рахуючи шляхту та мельників, 153 (біля 46%) міщан не користувалися землею, але це переважно такі категорії міського населення, як підсусідки (мали свої будинки і відбували панщину [28, s. 10]) та коморники (власних будинків не мали). Варто зазначити, що, як зазначалося вище, для міщан заняття сільським господарством так чи інакше мало бути пов'язаним із суто міськими заняттями, перш за все з торгівлею, і спрямованим на утримання торговців (а в випадку гуртової торгівлі худобою – на її утримання та годівлю [20, с. 246]) під час ярмарків. Загалом, 227 міщан, які користувалися землею, мали у своєму розпорядженні 53,75 волоки. Чисельність ремісників та промисловиків встановити в усій повноті неможливо, оскільки такі заняття наявні виключно в якості прізвиськ частини міщан. Так, серед останніх були присутні 3 шевця, 2 бондаря та по одному ковалю, кравцю, кушніру, гончару, олійнику, виннику, а також дудка, скрипек, стадник. Можна припустити, що тією чи іншою мірою до ремесла та промислів було залучено набагато більше міщан, оскільки інших джерел існування вони мати не могли через відсутність розвинутої торгівлі (так, серед безземельних міщан «ремісничі» прізвиська мали тільки семеро з сорока восьми). Як тільки-но засноване місто, яке ще не висиділо волі, Шепетівка не обкладалася значними податками. Міщани платили тільки податок на замкову оборону, який інакше називався «муровим» чи «на мур». Це було досить значною пільгою, оскільки, як це видно на прикладі Нового Заслава, сумарний муровий податок був трохи більше, як вдвічі меншим за грошовий чинш. Окрім того, новозаславці сплачували натуральний вівсяний чинш та складалися на стацію. Загалом шепетівчани сплачували «на мур» 116 злотих. Навколо міських поселень формувалися ключі, сільські округи. Шепетівка такої на 1624 р. ще не мала; при ній згадується тільки село Гринівці, у якому волочна поміра проведена не була [26, с. 75–81].

Наступного 1625 р. ситуація за розглядуваними вище показниками дещо змінилася. Несуттєво зросла кількість міських будинків (на 4), збільшилася кількість землі в користуванні міщан, зменшилася кількість безпільних міщан. Як можна бачити зі структури інвентаря 1625 р., до Шепетівського ключа було включено ряд сільських поселень. Це, окрім Гринівців, Судилків, Клепатівка, Шепетівка Старики та Скалин [25, s. 47–51]. Усі села мали дворищну організацію.

Інвентар Заславської волості 1625 р. в ряді інформаційних аспектів є унікальним. Небагато подібних документів волинського походження містять свідчення про забезпеченість міщанських та селянських господарств худобою та про чоловічу складову тогочасних родин (не зовсім зрозуміло, чи відображалися всі сини, чи тільки дорослі; скоріш за все, вірним є останнє). Тому надзвичайно важливими є свідчення ряду Заславських інвентарів для вивчення складу родини та залюднення міського будинку. Правда, така інформація все-одно викликає в дослідників цілий ряд зауважень щодо її повноти [17, с. 76]. За підрахунками М. Г. Крикуна, на одну родину припадало на 1625 р. в середньому 1,26 сина, що могло стосуватися тільки дорослих синів. Заниженість цих свідчень підтримує й І. О. Ворончук [11, с. 299].

Важливою проблемою ранньомодерної урбаністики слід вважати спрямування сільськогосподарських занять міщан. По-перше, міське населення значною мірою було задіяне в ремеслі та торгівлі, що не могло сприяти глибокому залученню до заняття орним землеробством. По-друге, останнє вимагало утримання достатньо значного числа великої рогатої худоби, утримання якої в місті спричинило б цілий ряд ускладнень. У цьому випадку заняття орним землеробством з утриманням худоби могло відбуватися в міщанських фільварках-хуторах, як це відомо на прикладі Старокостянтинова [5, с. 55]. При цьому О. Баранович вказує, що джерелом такої інформації є інвентар Старокостянтинівщини 1603 р., який до нашого часу не зберігся. Тому постає питання джерельного підтвердження такого способу міщанського господарювання на прикладі інших волинських міст. Саме такими є інвентар Заславщини 1625 р. [25]. У ньому зафіксовано свідчення про міста Старий та Новий Заслав, Шепетівку, Городище та Закриниче, у тому числі й про кількість худоби в міщан. У цьому випадку інформацію інвентаря доцільно представити у вигляді таблиці. При цьому не враховано кількість, перш за все, молодняка худоби, ялівок та бджіл. Варто зазначити, що утримували худобу, хоча й у незначній кількості, й безпільні господарства. Для Красного Корця в інвентарі розміри землі не вказуються, лише виділяються дві категорії, одна з яких «безпільна». Міщани, які до неї не віднесені, мали, очевидно по півволоки,

що певною мірою узгоджується з даними інвентаря 1618 р., коли міщани володіли приблизно на третину меншою кількістю землі [24, s. 3–6; 7–10].

Шепетівські міщани були забезпечені досить значною кількістю худоби. За умови супруги в достатньо напруженому режимі її могло б вистачити для забезпечення трипільного зернового господарства. У той же час утримання такої кількості худоби – шість сім голів – на окремий будинок-господарство в межах самого міста було неможливим. Крім того, така кількість міських стад вимагала відповідних розмірів лук, пасовиськ та сіножатей. І в цьому випадку міщани не могли не мати у своєму користуванні хуторів-фільварків. Крім того, худоба не могла не забезпечувати й функціонування цілого ряду міських ремесел, а також торговельних завдань як за межами волості (вивіз продукції), так і всередині неї (утримання купців, які прибували на торги та ярмарки). Для міщан, які не мали у своєму розпорядженні полів утримання худоби могло давати прибуток у випадку її використання для обробітки міщан, які мали у своєму користуванні орні землі [3]. Для Шепетівки на 116 будинків/господарств припадало 689, а для її сільської округи на 21 дворище та 32 підсусідків – 499 голів худоби (враховано тільки коні, воли, вівці та свині).

Поширеним заняттям мешканців міст було виробництво спиртних напоїв та торгівля ними. Для Шепетівки ж це не було актуальним навіть після закінчення терміну волі, наданої їй як новоосаджуваному місту. Так, на 1637 р. із визначеного платежа від котлів у розмірі 900 зл. міщани платили лише 290 зл. Згадка в інвентарі покотельщини, яку почали сплачувати з 1636 р. (як і наявність значніших податків порівняно зі свідченнями попередніх інвентарів) може свідчити про те, що тривалість пільг для Шепетівки становила 15 років. Той же документ згадує і про те, що частина платежів та повинностей ішла на користь А. Ташковського, що дає підстави говорити про те, що він був осадником не тільки таких міст, як Славутина і Ташків, але й Шепетівки, а можливо і цілого ряду сільських поселень [27, s. 34].

Зважаючи на дещо пізніше заснування таких міст, як Славути та Ташків, свідчення про них наявні тільки в одному інвентарі. При цьому структура їх описання відрізняється від опису Шепетівки. Перелік населення для останньої не виділяє вуличної мережі, а лише міські ділянки – власне місто, паркан та за валом [27, s. 23–33]. Для Славути та Ташкова інвентар фіксує розподіл мешканців за вулицями, яких із ринковими площами було відповідно чотири (а також халупи, які побудовано на затилках пляців) та п'ять [27, s. 48–51; 53–58]. Переважно назви вулиць були пов'язані з їх розташуванням та напрямом щодо сільських та міських поселень – Заславська (в обох містах), Ляховецька, Вельбойська та, можливо, Виленська. Славути та Ташків ще не переросли на 1637 р. визначених під час проведення просторової локації міських меж, тоді як раніше заснована Шепетівка мала 14 мешканців за валом. Очевидно не до кінця було доведено й внутрішню міську локацію, про що може свідчити приклад Славути, яка з усіх трьох розглянутих міст мала найбільше мешканців. Так, тут на чотири міські ділянки (Ринок та три вулиці) в міському паркані було чотири в'їзні вежі [27, s. 59].

Засновані протягом першої половини XVII ст. міста Заславської волості за короткий час стали достатньо значними за розмірами міськими поселеннями. При цьому Шепетівка (316 будинків) помітно поступалася молодшій Славути (435 будинків) та не дуже випереджала так само молодшому Ташкову (290 будинків) [27, s. 23–33; 51; 58]. Інвентар 1637 р., з якого взято ці дані, підраховує загальну кількість «подим'я» тільки для двох останніх випадків. Це може бути пов'язано з тією обставиною, що мешканці Славути та Ташкова мали пільги та були звільнені від повинностей.

Заславські містобудівні ініціативи першої половини XVII ст. свідчать про практику забезпечення міщан вимірними (волочними) угіддями, під час збереження для сільських округ системи дворощ. На 1637 р. Славути та Ташків ще не мали власних ключів, натомість такі свідчення є по Шепетівці, як і для інших міських поселень Заславської волості.

Отже, інвентарні описи Заславської волості на прикладі цілого ряду міських поселень дають можливість розглядати різні складові початкового розвитку новоосаджуваних волинських міст ранньонового часу. Вони дозволяють щодо першої половини XVII ст. говорити про темпи розвитку міських поселень та тенденції розвитку господарських комплексів, які формувалися навколо них. Досить інтенсивний урбанізаційний процес на території Заставщини під час достатньо доброго забезпечення джерелами описово-статистичного характеру дозволяють характеризувати етапи розвитку міської мережі Заславщини на рівні різних за часом створення, розмірами, типологічною належністю поселень, склад та заняття міського населення тощо. Інвентарі Заславської волості дають можливість вивчати аграрні та історико-демографічні аспекти історії міст та окремих регіонів Волині.

Список використаних джерел та літератури:

1. Атаманенко В. Свідчення про татарські напади на Волинь у луцьких гродських книгах др. пол. XVI ст. / В. Атаманенко // Матеріали I-III краєзнавчої конференції «Остріг на порозі 900-річчя» (1990 – 1992). – Остріг, 1992. – Ч.1. – С. 12–15.
2. Атаманенко В. Склад джерел статистичного характеру з історії Волині другої половини XVI- першої половини XVII ст. / В. Атаманенко // Микола Павлович Ковальський : Ad gloriam... Ad honores... Ad memorandum... – Дніпропетровськ, 2007. – С. 314–327.
3. Атаманенко В. Б. Описово-статистичні джерела з початкової історії міста Шепетівки / В. Атаманенко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Південно-Східна Волинь: від давнини до сучасності». – Шепетівка, 2015. – С. 270–280.
4. Баранович О. Залюднення України перед Хмельниччиною: Волинське воєводство/ О. Баранович. – К., 1930. – 155 с.
5. Баранович О. З історії заселення південної Волині. Спостереження над колонізацією і економічним життям волинського пограниччя XVI – XVII вв. / О. Баранович // Опис володінь князя Януша Острозького у південно-східній Волині 1615. – Острог, 2009. – С. 45–57.
6. Берковський В. Г. Інвентарні описи міст і сіл північної Хмельниччини періоду XVII – XVIII ст. в складі архіву князів Сангушків / В. Г. Берковський // Матеріали XI Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 2004. – С. 390–398.
7. Берковський В. Г. Інвентарні описи Старого Заслава, Славути та Шепетівки першої половини XVII ст. в збірці Архіву князів Сангушків в Кракові / В. Г. Берковський // Вісник Нетішинського краєзнавчого музею. – Нетішин, 2004. – С. 21–24.
8. Берковський В. Г. Інвентарний опис міста Шепетівки 1643 року – важливе джерело з історії рідного краю / В. Г. Берковський // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Південно-Східна Волинь: від давнини до сучасності». – Шепетівка, 2015. – С. 281–296.
9. Велика Волинь : Минуле й сучасне. – Хмельницький ; Ізяслав ; Шепетівка, 1994. – 672 с.
10. Вісник Нетішинського краєзнавчого музею. – Нетішин, 2004. – Т. 2 – 3. – 268 с.
11. Ворончук І. Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст. : родина, домогосподарство, демографічні чинники/ І. Ворончук. – К., 2012. – 712 с.
12. Грушевський М. С. Історія України-Руси / М. С. Грушевський. – К., 1995. – Т. VI. – 667 с.
13. Заяць А. Класифікація та термінологія міських поселень Волині XVI – першої половини XVII ст. у світлі джерел / А. Заяць // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині. – Луцьк, 2003. – Ч. 1. – С. 22–23.
14. Заяць А. Урбанізаційний процес на Волині в XVI – першій половині XVII століття / А. Заяць. – Львів, 2003. – 205 с.
15. Ковальський Н. П. Документы архива Сангушко как источник по социально-экономической истории Речи Посполитой XVI – первой половины XVII вв. / Н. П. Ковальський // Узловые вопросы советского славяноведения. – Ужгород, 1982. – С. 243–244.
16. Ковальський М. П. Документи родинного фонду Сангушків Краківського державного воєводського архіву як джерело з соціально-економічної історії України XVI – XVIII ст. / М. П. Ковальський // Архіви України. – 1983 р. – № 3. – С. 60–63.
17. Крикун М. Г. Чисельність населення Волинського воєводства у першій половині XVII ст. / М. Г. Крикун // Вісник Львівського університету : Серія історична. – Львів, 1988. – С. 71–82.
18. Метафора спільного дому. Заславщина багатьох культур. – Острог, 2003. – 272 с.
19. Опис володінь князя Януша Острозького у південно-східній Волині 1615 року. – Острог, 2009. – 269 с.
20. Петров М. Б. Сторінки історії Ізяслава XVI-XVII ст. / М. Б. Петров // Велика Волинь : Минуле й сучасне. – Хмельницький ; Ізяслав ; Шепетівка, 1994. – С. 244–251.
21. Сангушківські читання. – Львів, 2004. – 238 с.
22. Славути. Заснування та походження. – Хмельницький, 2012. – 66; XXIV с.
23. Archiwum narodowe w Krakowie, Archiwum Sanguszków (AS), №64/7. – 53 s.
24. AS, №64/6a. – 18 s.
25. AS, №64/9. – 105 s.
26. AS, №64/25. – 16 s.
27. AS, №64/10. – 120 s.
28. AS, №64/13. – 150 s.
29. Źródła dziejowe. – Warszawa, 1889. – Т. XIX. – II; 128; 307; XLVI s.

Стаття надійшла до редколегії 07.03.2016.

Виктор Атаманенко

ОПИСАТЕЛЬНО-СТАТИСТИЧЕСКИЕ ИСТОЧНИКИ ПО НАЧАЛЬНОЙ ИСТОРИИ ГОРОДОВ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ВОЛЫНИ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XVII В.

В статье рассматриваются информационные возможности описательно-статистических документов Заславской волости первой половины XVII в. как источников для изучения истории городов региона, создаваемых начиная с рубежа XVI – XVII вв. Уделено внимание аграрной составляющей занятий горожан и её роли в развитии хозяйства новоосновываемых городов. Показаны особенности фиксации сведений о них в инвентарных описаниях Заславской волости.

Ключевые слова: описательно-статистические документы, источниковедение, урбанизационный процесс, характер городов.

Viktor Atamanenko

DESCRIPTIVE AND STATISTICAL HISTORICAL SOURCES OF SOUTH-EASTERN TOWNS INITIAL HISTORY IN THE FIRST HALF XVII C.

During the first half of the XVII century three more towns are founded in Zaslav region. However, not all urban planning initiatives of the late XVI – first half of XVII centuries were entirely successful. More than half of the bourgeois used the land, combining agricultural activities with purely urban. Many inventories of Zaslav region records evidence of a number of cities, including the numbers of cattle kept by the bourgeois. There is important evidence of a number of Zaslav inventories used to study the consistency of a family, and number of inhabitants in a house. Different sides of the history of Volynian towns can be studied, based on the inventories of Zaslav region. The article is devoted to early history of Shepetivka, Slavuta and Toshkiv.

Keywords: descriptive and statistical documents, source criticism (information evaluation), urbanization processes, nature of towns.